

Anunț

La data de 26 septembrie 2020, ora 10.00, pe platforma ZOOM, drd. BIRO E. VALENTIN DRAGOȘ susține, în ședința publică, teza de doctorat cu titlul :

“LIMBA ȘI CULTURA CA REZULTANTĂ A DINAMICII ȘI RELAȚIILOR DINTRE ELE”

în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Linkul ședinței publice este următorul:

<https://us02web.zoom.us/j/84770296253?pwd=WTR2QnlTcis4YUtOS3hER3JvZzdqZz09>

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

Prof. univ. dr. Dorina Lăcrămioara PETRESCU, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Alexandru GAFTON, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Referenți:

Prof. univ. dr. Andrei TERIAN , Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu;

Conf. univ. dr. Dorin CHIRA, Universitatea „Babeș Bolyai”, Cluj Napoca ;

Prof. univ. dr. Adina DRAGOMIRESCU, Universitatea din București.

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei!

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere.

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

LIMBA ȘI CULTURA
CA REZULTANTĂ A DINAMICII ȘI RELAȚIILOR DINTRE
ELE

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător științific,
Prof. Univ. Dr. Alexandru Gafton

Doctorand,
Prof. Biro E. Valentin Dragoș

Iași, 2020

Capitolul I	Considerații preliminare. I.1. Tema și metoda cercetării. I.1.1. Tema. I.1.2. Metoda. I.2. Delimitări conceptuale. I.3. Structura lucrării; selecția textelor.
Capitolul II	Dinamică. II.1. Dinamica în limbă. II.1.1. Limba – sistem și structură. II.1.2. Schimbarea în limbă. II.1.3. Limba, între evoluție și progres. II.1.4. Evoluția în limbă. II.2. Continuitate și discontinuitate culturală. II.3. Concluzii parțiale.
Capitolul III	Relații și interdependență. III.1. Limba – fundament și reflecție a culturii. III.2. Numele. III.3. Atributele. III.4. Mimesis și metamorfoza realității în texte. III.4.1. Mimesis. III.4.2. Realitate și ficțiune. III.5. Concluzii parțiale.

Capitolul IV	Concluzii.
Anexe.	Anexa 1 Abordări și tendințe în cercetarea lingvistică.
	Anexa 2 Școli lingvistice.
	Anexa 3 Metode în cercetarea lingvistică.
	Anexa 4 Etape în constituirea istorică a unei limbi.
	Anexa 5 Factori lingvistici și extralingvistici.
	Anexa 6 Raportarea individuală la realitate.
	Anexa 7 Continuitate culturală în mit și epopee.
	Anexa 8 O clasificare a atributelor.
	Anexa 9 Fantasticul în literatură.
	Anexa 10 <i>Un erou, un vrăjitor, un rege.</i>
	Anexa 11 Procesul transmiterii culturale.

Bibliografie.

Complexitatea (sau chiar gradul mare de generalitate al) domeniilor abordate, cel al limbii și cel al culturii, dar mai ales legătura indisolubilă ce le leagă și modul în care se influențează reciproc în existența lor dinamică determină structura lucrării și selecția textelor asupra cărora îmi voi îndrepta atenția, în joc fiind, pe de o parte, claritatea expunerii teoretice și diversitatea raportării la fapte de limbă ori contexte culturale cuprinse în texte și, pe de altă parte, miza esențială a surprinderii perspectivei diacronice ce guvernează întregul demers.

Lucrarea este structurată în patru capitole, primul fiind dedicat considerațiilor preliminare, cel de al doilea tratează dinamica limbii și culturii, al treilea capitol realizează legătura dintre cele două sisteme, al limbii și al culturii, prin punctarea relațiilor care se stabilesc și interdependenței dintre ele, acestea fiind urmate de concluziile generale ce se impun. Acestor capitole li se adaugă o secțiune a anexelor și o bogată bibliografie:

Capitolul I – Considerații preliminare.

Capitolul II – Dinamică.

Capitolul III – Relații și interdependență.

Capitolul IV – Concluzii.

Anexe.

Bibliografie.

*

Primul capitol, „Considerații preliminare”, aduce precizări privind tema și metoda cercetării, realizează acele delimitări conceptuale necesare unei corecte poziționări în cercetarea fenomenelor limbii și culturii, raportat la premisele enunțate, și anunță modul în care ideile vor fi structurate în cuprinsul lucrării, cu respectarea principiilor coerenței și cursivității și cu accent pe motivarea alegerilor făcute:

Capitolul I – Considerații preliminare.

I.1. Tema și metoda cercetării.

I.1.1. Tema.

I.1.2. Metoda.

I.2. Delimitări conceptuale.

I.3. Structura lucrării; selecția textelor.

Subcapitolul „Tema și metoda cercetării” (cuprinzând secțiunile I.1.1.: „Tema.” și I.1.2.: „Metoda.”) prezintă, din punct de vedere istoric, abordările în lingvistică asupra rolului, obiectului, metodelor, care au evoluat de la apariția tentației de a-și căuta în sine toate răspunsurile, limba fiind concepută ca separată de realitatea a cărei parte era, dobândind „complexul autonomiei autarhice”, la „ademenitorul gând că limba este un sistem de semne, pe de-a întregul guvernat de legi interne”. În lingvistică, toate aceste abordări izolaționiste (ce își propun fiecare să identifice resorturile teoretice, și necesare, și

suficiente, în interiorul propriei științe) ar trebui să fie înlocuite de intersectarea propriei perspective, statică și/sau dinamică, cu cele ale altor științe precum istoria, psihologia, biologia, geografia, antropologia, sociologia etc.

În fapt, știința încearcă să dezvăluie realitatea și, prin aceasta, să contribuie la îndeplinirea dezideratului ultim: cunoașterea. La cunoaștere se poate ajunge însă abia după înțelegerea faptului că descrierea elementului sau a stării (domeniul căruia se adresează fiecare materie în parte, disciplină, obiectul de cercetare) folosește numai dacă, după ce acestea au fost privite o clipă separat, sunt concepute în devenirea lor unitară.

Subcapitolul „Delimitări conceptuale” își propune, pe de o parte, să dezambiguizeze termenii în sine, raportat la semnificațiile lor posibile, și, pe de altă parte, să precizeze modul în care această lucrare se situează față de aceștia. Sunt abordate opoziții esențiale pentru domeniul limbii (sincronie și diacronie, limbă și vorbire, caracterul motivat sau nemotivat al semnului lingvistic), dar și delimitări impuse de tema lucrării (manifestare individuală – manifestare socială, limbă și cultură lingvistică, inovație și adoptare).

*

Capitolul al doilea, „Dinamică”, analizează caracterul profund dinamic al limbii și al culturii, dinamica generând, în primul caz, evoluția limbii și, în al doilea, continuitatea manifestărilor culturale:

Capitolul II – Dinamică.

II.1. Dinamica în limbă.

II.1.1. Limba – sistem și structură.

II.1.2. Schimbarea în limbă.

II.1.3. Limba, între evoluție și progres.

II.1.4. Evoluția în limbă.

II.2. Continuitate și discontinuitate culturală.

II.3. Concluzii parțiale.

Subcapitolul „Dinamica în limbă” (cuprinzând secțiunile II.1.1.: „Limba – sistem și structură.”, II.1.2.: „Schimbarea în limbă.”, II.1.3.: „Limba, între evoluție și progres.” și II.1.4.: „Evoluția în limbă.”) tratează problema schimbărilor în limbă și rolul pe care acestea îl au în evoluția limbii. Limba este un organism viu, cu o organizare sistemică, supus evoluției universale prin variație și selecție. Ca materie sonoră pe care gândirea o transformă pe nesimțite și fără finalitate (exceptând aici poate doar finalitatea comunicativă, dar care este a individului vorbitor raportat la comunitatea din

care face parte, și nu a gândirii raportat la limbă), sub acțiunea inconștientă a luptei pentru existență și a selecției naturale, organismul viu – anume limba – se află într-o perpetuă evoluție, dată de echilibrul relativ și de concurența dintre o forță conservatoare și una revoluționară.

Procesul se desfășoară în interiorul raportului limbă - vorbire, caracterizat de o permanentă stare de tensiune între imperativul adaptării la nevoile comunicării, mereu schimbătoare (în perioada de formare, în mod radical schimbătoare), și exigențele impuse de funcționalitatea limbii pentru întreaga comunitate. Norma poate fi (mai ales) ignorată sau (uneori) de-a dreptul respinsă, iar generalizarea abandonării normei duce, în perioada de formare, la distrugerea echilibrului vechiului sistem și construirea unui alt echilibru.

Aceste schimbări se pot produce însă cu urmări diferite la nivelul echilibrului sistemului sau, altfel spus, pot avea consecințe diferite în economia limbii: unele se pot sedimenta, astfel încât forme vechi sunt înlocuite de forme noi; altele există doar pentru ca limba, prin mecanismele ei, în uzul concret, real, adică în vorbire, să decidă inutilitatea respectivei schimbări și să revină asupra schimbării, revenind în același timp la forma anterioară sau, posibil, adoptând o altă formă, nouă la rândul său (ori din punct de vedere material, ori ideal); altele pot exista în decupaje cognoscibile și recognoscibile din

timp sau spațiu, fără a afecta în ansamblul ei limba, deci schimbări neutre din punctul de vedere. Modificările (schimbările) pot așadar fi sau aducătoare de regres, sau aducătoare de progres, alături de situațiile în care acestea sunt (aparent) neutre, toate generând evoluția limbii.

Subcapitolul „Continuitate și discontinuitate culturală” argumentează faptul că limba și cultura se află într-o relație de interdependență, iar limba nu poate funcționa în afara contextului cultural decât ca limbă abstractă; dinamica limbii manifestată în texte devine în egală măsură o dinamică a culturii, căci tot astfel cum partea determină specificul întregului, neputând fi altfel decât acesta, întregul modelează și remodelează părțile componente în sensul propriilor caracteristici. Dacă limba este percepută diacronic în dinamica sa, și trebuie să fie percepută astfel, și cultura trebuie să primească atributul dinamicii în diacronie, pentru că limba și cultura sunt reciproc tributare, prima găsind în cultură contextul de manifestare, iar cea de a doua manifestându-se preponderent prin limbă. Mai mult, la fel cum în limbă se manifestă tensiunea generatoare de selecție și schimbare dintre tradiție și inovație, tensiune orientată predilect către un echilibru totuși veșnic relativ, tot astfel cultura se află într-o permanentă pendulare între ceea ce s-a manifestat, se manifestă creator și se va manifesta valorificând mentalitar ceea ce deja există.

*

Capitolul al treilea, „Relații și interdependență”, evidențiază dublul rol al limbii în relația sa permanentă cu contextul cultural, respectiv acela de fundament și de reflecție a culturii. Dintre multiplele modalități de a-și îndeplini menirea duală pe care limba le are la dispoziție, am ales să îmi îndrept atenția asupra numelor și atributelor, fiecare cu o manifestare specifică determinată de contextul cultural. De asemenea, se realizează o necesară delimitare între realitate și text, precum și o prezentare a mecanismelor de tranziție, cu accent pe rolul pe care limba îl are în acest sens:

Capitolul III – Relații și interdependență.

III.1. Limba – fundament și reflecție a culturii.

III.2. Numele.

III.3. Atributele.

III.4. Mimesis și metamorfoza realității în texte.

III.4.1. Mimesis.

III.4.2. Realitate și ficțiune.

III.5. Concluzii parțiale.

În subcapitolul „Limba – fundament și reflecție a culturii”, pornind de la premisa că în anumite contexte, datorită unor cauze specifice și parcurgând un proces de evoluție, limba se schimbă, se arată că, la fel cum în limbă se manifestă

tensiunea generatoare de selecție și schimbare dintre tradiție și inovație, tot astfel cultura se află într-o permanentă pendulare între forme de manifestare aparținând trecutului și prezentului. Caracterizate deopotrivă de dinamica propriilor sisteme și supuse evoluției, limba și cultura nu pot fi percepute separat, între cele două manifestându-se o relație de interdependență în diacronie.

Subcapitolul „Mimesis și metamorfoza realității în texte” (cuprinzând secțiunile III.4.1.: „Mimesis.” și III.4.2.: „Realitate și ficțiune.”) valorifică premisa conform căreia dinamica realității impune dinamica limbii și a culturii, tot astfel cum limba și cultura, ambele individuale, dar aflate în relație de interdependență cu contextul cultural și lingvistic, modifică percepția realității. Întregul eșafodaj depinde de limba vorbită, căci numai aceasta își poate îndeplini menirea de a oglindi întregul construct cultural prin care se realizează raportarea la realitate. Trecerea de la limba vorbită la sedimentarea acesteia în texte presupune o fixare într-o formă ce nu se mai poate schimba, astfel încât textul devine purtătorul unei forme lingvistice înghețate, o manifestare sincronică ce dezvăluie, pe cale de consecință, un anumit context cultural, și nu altul, o anumită percepție a realității, și nu alta.

De altfel, sedimentarea în texte nu se referă numai la limbă, ci și la percepția subiectivă a realității într-un anumit

context dat, cultural și temporal, astfel încât trebuie percepută o delimitare a sferelor lingvisticii și stilisticii, nu în sensul separării domeniilor individuale, ci în sensul identificării modului în care, sprijinindu-se reciproc în finalitatea demersului lor, fiecare dintre ele contribuie la cunoașterea realității¹.

¹ Acolo unde se încheie lingvistica începe stilistica (după Ioan Milică, 2014, în *Noțiuni de stilistică*, apelând, la rândul său, la Charles Bally: „Stilistica are ca punct de plecare ceea ce lingvistica are ca punct de sosire”).

*

În cel de al patrulea capitol, „Concluzii”, se realizează o reluare recapitulativă a concluziilor parțiale formulate anterior (în Subcapitolul II.3. și Subcapitolul III.5.) și, pe baza acestora, se formulează concluziile generale ale lucrării.

Lingvistica reprezintă istoria evoluțiilor, diverse în funcție de neamuri și de locuri, prin care a trecut limba de la începuturile sale. Totuși, este percepută în sens tradițional ca reprezentând exclusiv studiul științific al limbajului natural uman: încercând să se definească pe sine ca fiind o știință autonomă și din dorința de a respecta cerințele considerate legitime pentru existența unei astfel de științe autonome, lingvistica s-a izolat de celelalte științe, pierzând astfel sprijinul și necesar, și util, de care ar fi avut nevoie în dezvăluirea uneia dintre cele mai complexe însușiri prin care se caracterizează omul. În acest sens, Arsuaga, Juan Luis & Martinez, Ignacio (2006), în „The Chosen Species: the Long March of Human Evolution”, capitolul „The origins of Human Language”, rețin: „Ființele umane sunt singurele organisme care vorbesc. Adică, transmitem semenilor noștri și primim de la ei tot felul de informații noi, codificând în mod deliberat mesajele noastre în combinații (cuvinte) de sunete prestabilite (silabe). Alte animale sunt capabile să facă schimb de informații foarte specifice cu privire la anumite aspecte ale vieții lor, folosind un sistem

limitat de sunete și gesturi care nu sunt codificate intenționat.”
(trad. n.)².

Astfel, toate aceste abordări izolaționiste într-o mai mică sau mai mare măsură (ce își propun fiecare să identifice resorturile teoretice, și necesare, și suficiente, în interiorul propriei științe) ar trebui să fie înlocuite de intersecția propriilor preocupări cu cele ale altor științe³, rezultând în acest fel un dezirabil demers colaborativ situat la intersecția axei perspectivelor⁴ și axei metodelor⁵.

A decurs din această abordare constatarea că limba se află într-o relație de interdependență continuă cu mediul în care se manifestă, în sensul în care producția continuă de texte (generate în gândire, transmise prin vorbire și, uneori, sedimentate în scris) nu poate fi străină contextului social,

² În original: „Human beings are the only organisms which speak. That is to say, we transmit to our fellows, and receive from them, all kinds of new information, deliberately encoding our messages in Combinations (words) of pre-established sounds (syllables). Other animals are only capable of exchanging very specific information on certain aspects of their life, using a limited system of sounds and gestures which are not intentionally encoded.”)

³ Și nu este numai cazul lingvisticii, câtă vreme în orice domeniu există, așa cum am arătat în capitolul inițial, zone de intersecție (inter, multi și trans-disciplinară) atât la nivelul metodelor, cât mai ales la nivelul obiectului de studiu.

⁴ Axă care cuprinde cele două tipuri de analiză a faptelor (sincronică – ce decupează aspecte ale realității și le analizează independent, ca realități de sine stătătoare; diacronică – ce poziționează fiecare aspect al realității în evoluția sa).

⁵ Care cuprinde modul în care sunt analizate faptele (inductivă – privind aspecte particulare, aplicate; deductivă – privind aspecte generale, teoretice).

istoric, dar mai ales cultural în care și-a marcat începuturile. Limba își manifestă asupra utilizatorului individual tendința conservatoare prin mecanismele sistemului și prin normă, depozitând tradiția în știința lingvistică a vorbitorului, ce i se conformează; la rândul său, beneficiind de libertățile oferite și asumate, utilizatorul ajunge să influențeze contextul lingvistic prin inovațiile individuale, adoptate ulterior într-o mai mică sau mai mare măsură, permanent sau reversibil, transformând o manifestare individuală în una interindividuală, deci într-un nou context.

Rezultat al tensiunii evolutive, jocul dintre stabilitate și variabilitate, dintre prezervare și inovație, reflectă nevoile interne ale limbii în raport cu sine și cu mediul, precum și pe cele externe ale sale, în raport cu contextul în care există și funcționează. Existența celor două planuri (planul sintagmatic și cel paradigmatic) face imposibilă perceperea limbii ca fiind o realitate sieși suficientă, statică și indiferentă față de realitatea extralingvistică.

Cum între limbă și gândire există o strânsă relație de interdeterminare (câtă vreme limbile reflectă habitudinile mentale, spirituale și psihologice ale popoarelor), formele vechi se încarcă cu sensuri noi, indicând influența călăuzitoare și modelatoare pe care spiritul o are asupra limbii, dar și caracterul rezilient al formei, greu abandonabile. Rezultă de aici

faptul că limba se schimbă în orice sens (progres sau regres), se caracterizează prin dinamică și, pentru aceasta, evoluează: limba este o creație naturală, nu o construcție logică și rațională, iar cauzele schimbării acesteia sunt atât de ordin lingvistic, cât și de ordin extralingvistic.

Însă limba, pe lângă faptul că reflectă întreaga cultură nelingvistică, reprezintă o componentă esențială a culturii, la existența căreia își aduce aportul prin tradiția, structura și normele sale proprii: limbajul este un factor de influență în dezvoltarea mentalității umane și capacitatea de comunicare pe care o dezvoltă și o susține îl transformă într-un agent social decisiv, iar gândirea are capacitatea de a impune, prin limbă, rezultatele propriilor procese, mai presus de rezultatele transmise de realitate prin simțuri: „Limbajul uman oferă posibilitatea de a învăța într-o manieră extinsă. Omul poate singur ajunge să dețină informații despre evenimente sau concepte aflate la distanță în timp și spațiu mai degrabă prin limbă decât într-o învățare imitativă, limitată la observația directă.”⁶ (trad. n.) (Flinn, Mark V., 1997)

Astfel, la nivel cultural, discontinuitatea, văzută ca o ruptură, ca o dispariție totală a unei forme culturale, deci opusul

⁶ În original: „Human language allows for learning on a grand scale. Individuals can acquire information about events and concepts that are distant in time and space, rather than being limited to imitative learning based on direct observation.”

continuității, este greu de imaginat, de argumentat și de demonstrat (vechiul construct cultural, deși, poate, nu mai există în sine, a produs deja schimbări și se află depozitat în structurile culturale care își continuă existența). Referitor la capacitatea culturală de transfer de cunoaștere, cu referire în egală măsură la ceea ce este întipărit în tradiție, dar și la ceea ce în permanență se schimbă și capătă atributul istoricității, Peter J. Richerson & Robert Boyd (2001) observau că: „o caracteristică a culturii este aceea că funcționează ca un sistem pentru moștenirea variațiilor dobândite. Indivizii pot imita comportamentul învățat de alții. Dacă regulile care ghidează învățarea tind să fie adaptive, atunci două forțe, selecția naturală și învățarea, acționează împreună pentru a favoriza acumularea de adaptare.” (trad. n.)⁷. Transferul de cunoaștere, transformările ulterioare ca urmare a filtrării subiective, toate acestea sunt atribute definitorii ale ființei umane: „Oamenii dobândesc valori și convingeri de la cei apropiați, nu se poate explica comportamentul uman fără a ține cont de acest adevăr.”(trad. n.)⁸. Adepți ai unei perspective antropologice

⁷ În original: „one feature of culture is that it is a system for the inheritance of acquired variations. Individuals can imitate the behaviour learned by others. If the rules that guide learning tend to be adaptive, then two forces, natural selection and learning, act together to favor the accumulation of adaptation.”).

⁸ În original: „People acquire beliefs and values from the people around them, and you cant explain human behaviour without taking this reality into account.”).

construită pe fundamentele evoluționismului darwinian, autorii punctează rolul culturii raportat la existența ființei umane, plasează evoluția speciei în directă și neconținută relație de interdependență cu evoluția culturii, fără însă a surprinde și rolul esențial pe care îl are în această ecuație și evoluția limbii, aflată la rândul său într-o legătură indisolubilă cu evoluția culturii: „Cultura este predată de profesori implicați, preluată de studenți motivați și, ulterior, depozitată și manipulată în creierul uman. Cultura este un produs în evoluție a populațiilor de creiere umane, creiere care au fost modelate prin selecția naturală pentru a învăța și gestiona cultura. Creierul care creează cultura este produsul a peste două milioane de ani de creșteri mai mult sau mai puțin treptate ale dimensiunii creierului și a complexității culturale.” (trad. n.)⁹. Privind rolul pe care limba îl are în evoluția societăților și a culturii, o corectă poziționare se găsește la Jourdan Ch. & Tuite, K. (2006): „Limbajul, instrumentul principal de gândire și percepție pe care îl avem la dispoziție, se află în centrul a cine suntem ca indivizi. Limba se schimbă constant, uneori în varietăți de

⁹ În original: „Culture is taught by motivated human teachers, acquired by motivated learners, and stored and manipulated in human brains. Culture is an evolving product of populations of human brains, brains that have been shaped by natural selection to learn and manage culture. Culture-making brains are the product of more than two million years of more or less gradual increases in brain size and cultural complexity.”).

vorbire cu totul noi, ceea ce duce la diferențe subtile în modul în care ne prezentăm celorlalți.” (trad. n.)¹⁰

Astfel, cultura se caracterizează, la rândul său, prin dinamică, schimbările culturale fiind văzute ca o tensiune permanentă între adaptările contextuale impuse de cadrul social, educativ, politic, geografic, demografic etc. și raportul de autoritate existent între culturi aflate într-o continuă și inerentă conexiune, căci orice mediu cultural nu există în sine și nu se caracterizează prin izolaționism, nici din punct de vedere temporal, nici în ceea ce privește teritoriul de manifestare. Schimbarea este perpetuă, o cultură anume reprezintă o formă care se manifestă la un anume moment dat, percepută sincron și caracterizată prin trăsături distincte individualizante, reprezentând însă continuarea, în perspectivă istorică, a unor forme culturale anterioare. O cultură care se schimbă, deși (sau tocmai pentru că) își are rădăcinile în tradiție, este percepută ca fiind schimbată doar în raport cu forme anterioare: schimbarea este, în același timp, factor de discontinuitate față de trecut și factor de continuitate față de viitor. Complexitatea procesului rezidă din numărul variabilelor

¹⁰ În original: „Language, our primary tool of thought and perception, is at the heart of who we are as individuals. Language are constantly changing, sometimes into entirely new varieties of speech, leading to subtle differences in how we present ourselves to others.”)

individuale și sociale care intervin, cu forță modelatoare sau doar pentru a sedimenta forme anterioare, în evoluția culturii: „Omenirea operează cu o mulțime de informații dobândite cultural și, pentru a explica de ce anumite culturi sunt așa cum sunt, trebuie să urmărim procesul care face ca unele variante culturale să se răspândească și să persiste, în timp ce altele dispar. Copiii se imită unii pe alții, îi imită pe părinții lor și pe alți adulți, iar copiii și adulții sunt învățați, la rândul lor, de alții. Pe măsură ce copiii cresc, dobândesc influențe culturale, abilități, credințe și valori care afectează modul în care ei există și pe care ceilalți îl imită la rândul lor. Unii oameni se pot căsători și pot avea copii, în timp ce alții nu, dar dețin în schimb poziții sociale cu autoritate asupra celorlalți. Deoarece aceste evenimente se desfășoară an de an și generație după generație, unele variante culturale persistă, în timp ce altele nu. Unele idei sunt mai ușor de învățat sau de valorificat, unele valori sunt mai susceptibile decât altele să determine o evoluție ulterioară. Teoria darwiniană a evoluției culturale este o motivare a modului în care un astfel de proces determină oamenii să aibă cultura pe care o au.”¹¹ (trad. n.) (Peter J. Richerson & Robert Boyd, 2001)

¹¹ În original: „Human population carry a pool of culturally acquired information, and in order to explain why particular cultures are as they are, we need to keep track of the process that cause some cultural variants to spread

Stabilită fiind relația de interdependență dintre limbă și cultură, determinată tocmai de caracterul dinamic al celor două, se motivează și pe această cale perceperea limbii ca un sistem ce se folosește de o varietate virtuală de semne aflate în relație, ce capătă semnificație concretă prin alegerea liberă, voită, conștientă a vorbitorilor, alegere fundamentată pe interacțiunea anterioară cu membrii unei comunități lingvistice.

În acest context, deciziile pe care le ia vorbitorul față de utilizarea limbii sunt determinate de mediul cultural în care se manifestă, între cele două (limba și cultura) manifestându-se o relație de interdependență în diacronie: limba, privită ca intersecție a axei paradigmatică cu cea sintagmatică, este condiționată de contextul cultural specific, în timp ce cultura se realizează, se transmite și capătă istoricitate preponderent prin limbă. Astfel, limba reprezintă în egală măsură și fundament al culturii, și reflecție a sa, câtă vreme relația de dependență funcționează în ambele sensuri: cultura se transmite prin limbă

and persist while others disappear. Kids imitate one another, their parents, and other adults, and both children and adults are taught by others. As children grow up they acquire cultural influences, skills, beliefs and values, which affect the way that they lead their lives, and the extend to which others imitate them in turn. Some people may marry and raise many children, while others remain childless but achieve prestigious social positions. As these events go on year after year and generation after generation, some cultural variants thrive while others do not. Some ideas are easier to learn or remember, some values are more likely to lead to influential roles. The Darwinian theory of cultural evolution is an account of how such process cause populations to come to have the culture they have.”

(și valorifică în acest sens capacitatea de denotație și de conotație a cuvintelor), dar și modifică limba prin contextul cultural raportat la care individul vorbitor ia anumite decizii, face anumite alegeri, deci dă curs libertăților oferite de limbă, cu respectarea constrângerilor sistemice.

Caracterizate deopotrivă de dinamica propriilor sisteme și supuse evoluției, limba și cultura nu pot fi percepute separat: limba este condiționată de contextul cultural specific, în timp ce cultura se realizează și se transmite în principal prin limbă. Ambele depind în egală măsură de deciziile individuale care, la rândul lor, se sprijină și își extrag esențele din gândire și din mediul social și cultural de manifestare¹².

Realitatea reprezintă ansamblul funcțional cel mai complex, ce generează, cuprinde și guvernează existența și parcursul a tot ceea ce s-a aflat, se află și se va afla într-o formă sau alta. În încercarea de a cunoaște realitatea, omul analizează, cercetează, compară sau supune atenției nu tot ceea ce există, ci doar ceea ce poate fi perceput prin simțuri, deci doar un decupaj,

¹² „Învățarea permite din punct de vedere social o perpetuare a cunoștințelor, asigură o istoricitate construită progresiv și ireversibil: cultura se formează prin acumulare. Dar fiecare pas al evoluției culturale, fiecare minusculă modificare a întregului trebuie să aibă la bază (și să fie realizată prin) gândirea individuală.” (Flinn, Mark V., 1996) (trad. n.) (în original: „Social learning allows for a *progressive* or *ratchet-effect* historical development of information: culture is cumulative. But each step of cultural evolution, each bit of change in the information pool, must be generated and processed by an individual psyche.”)

secvențe ale unui tot practic incognoscibil în integralitatea sa. În exercițiul tendinței sale de a se adapta la contextul realității în care își derulează existența, el își caută, prin percepții, reflecție și acțiune, căile și instrumentele de acces la realitate – pe care limba i le oferă: interacționând cu realitatea, cu mediul și cu sine, omul și-a educat percepțiile și gândirea prin intermediul acesteia. Ca atare, în procesul de raportare la realitatea pe care dorește să o surprindă prin limbă, omul denumește și, prin aceasta, edifică un construct mintal prin numire, redenumire, interdicție și eufemism.

Procesul numirii nu are însă numai rolul definirii realității prin raportare obiectivă la aceasta sau prin filtrare subiectivă. Prin cuvânt, omul își definește realitatea și o cunoaște, în același fel în care ceilalți o cunosc și o definesc, și nu altfel¹³, căci cuvântul reprezintă numele real și esențial al

¹³ „Cunoștințele care formează cultura sunt specifice atât din punct de vedere individual, cât și temporal, dar cultura este împărtășită suficient pentru a permite diferite grade de comunicare și de înțelegere reciprocă. Cunoștințele generale ale unei colectivități umane se schimbă de-a lungul timpului ca răspuns la interacțiunile complexe dintre variabilele de mediu, istorice, demografice și psihologice, la care se adaugă eforturile competitive și de cooperare ale omului, perceput ca individualitate.” (Flinn, Mark V., 1996) (trad. n.) (în original: „Information underlying culture is individual-specific, perhaps even time-specific, but shared sufficiently to allow for varying degrees of communication and mutual comprehension. The collective human information pool changes over time in response to complex interactions among environmental, historical, demographic and psychological variables, muddled further by competitive and cooperative strivings of individual humans.”).

respectivei realități, iar evocarea lui în vorbire o poate crea, altera sau declanșa: cel care dă nume cunoaște esența lucrului denumit și îl stăpânește. În același sens trebuie să fie percepute și poreclele, care vin a adăuga trăsături numelui insuficient de elocvent în această privință. Porecla, fiind ulterioară numelui, este acordată ca urmare a existenței unui eveniment major ce devine, prin importanța cu care este perceput la nivel social, definitoriu pentru întreaga existență a individului. Cel puțin două aspecte trebuie reținute în legătură cu porecle și rolul acestora. În primul rând, porecla se adaugă numelui, pentru a le pune pe cele două în relație directă, sau, mai rar, înlocuiește numele, caz în care identitatea individuală este ștearsă de importanța evenimentului care a generat-o. Astfel, în al doilea rând, ele sunt dobândite, câștigate, fiind atribuite cu scopul de a fixa în memoria colectivității (deci în tradiție) fapta, gestul sau cuvântul ce merită să fie protejate de uitare¹⁴.

Adăugându-se numelor, uneori chiar înlocuindu-le sau fiind perceput cu un rol în totalitate diferit, atributul este în

¹⁴ Într-un recent articol, Fragaszy, Dorothy M. & Perry, Susan (2003) definesc tradiția ca fiind „un model de comportament distinctiv împărtășit de doi sau mai mulți indivizi într-un grup constituit social, care persistă de-a lungul timpului și pe care cei ce îl preiau îl dobândesc în parte prin învățare raportată la acel context social” (trad. n.) (în original: „a distinctive behaviour pattern shared by two or more individuals in a social unit, which persists over time, and that new practitioners acquire in part through socially aided learning.”). Definiția este ulterior preluată și de Whiten, Andrew & Carel P., van Schaik (2007), în „The Evolution of Animal cultures and social intelligence”.

fapt o caracteristică a realității care este numită, realitate care se dezvăluie tocmai prin atributele asociate. Nivelul obiectual al organizării limbajului a presupus operarea cu atributele într-o paradigmă obiectuală, acestea fiind considerate caracteristici ale obiectelor. Totuși, atributele obiectelor sunt de obicei gândite ca realități independente de acestea. Se vorbește despre mișcări, despre acțiuni sociale, despre culori sau forme, despre stări sau despre timp, deși toate aceste tipuri de atribute nu au sens în afara obiectelor. Nu doar că se vorbește despre, dar ele pot fi și măsurate, ceea ce întărește credința în natura lor obiectivă. Bineînțeles, nici obiectele nu au sens în afara atributelor prin care sunt definite și gândite. Obiectele sunt de fapt complexe de atribute, iar legătura dintre obiecte și atribute este obligatorie. Realitatea poate fi privită, percepută și gândită din perspectiva unui număr uriaș de atribute. Practic, poate fi obiect orice din realitatea existentă sau inexistentă care poate fi perceput, reprezentat sau gândit obiectual prin paradigma atributelor.

Am precizat anterior că limba reală, vie, dinamică – deci supusă schimbărilor și caracterizată prin istoricitate este limba vorbită, cea utilizată în procesul permanent de comunicare. Trecerea de la limba vorbită la sedimentarea acesteia în texte, ulterior în texte scrise, presupune o fixare într-o formă ce nu se mai poate schimba, astfel încât textul devine

purtătorul unei forme lingvistice înghețate, o manifestare sincronică ce dezvăluie, pe cale de consecință, un anume context cultural, și nu altul, o anume percepție a realității, și nu alta. A nu se înțelege de aici că imaginea realității reflectată în texte este realitatea însăși, căci aceasta se manifestă diacronic, în relație directă cu un anume context cultural și este dezvăluită, pe cât posibil, de limba reală, vorbită, deci supusă în egală măsură tendințelor inovatoare și conservatoare. Dacă, așadar, vorbirea se referă întotdeauna la anumite circumstanțe¹⁵, la o anumită situație poziționată concret în spațiu și în timp, textele, în special cele scrise și mai cu seamă cele aparținând literaturii,

¹⁵ Roy F. Baumeister (2005) subliniază rolul pe care limba l-a avut în evoluția gândirii de la perceperea exclusiv a realității concrete la formarea de reprezentări utilizând diverse decupaje: „Deoarece cultura este construită din sens și, prin urmare, se bazează pe limbaj, instinctul limbii ar fi un ajutor puternic pentru ființa culturală. Limba este cel mai bun mediu pentru comunicare și schimb de informații, care sunt repere ale culturii. Limbajul le permite oamenilor să se angajeze în raționamente logice și calcul sistematic, fără de care conștiința și-ar pierde o mare parte din valoare. Limbajul permite oamenilor să formeze reprezentări mentale ale trecutului și viitorului, precum și ale altor locuri, eliberând astfel mintea oamenilor de ceea ce pot vedea în jurul lor în acel moment. Într-adevăr, limbajul este o cerință crucială în existența ființei culturale.” (trad. n.) (în original: „Because culture is constructed out of meaning and therefore relies on language, a language instinct would be a powerful aid to a cultural animal. Language is the best medium for communication and the sharing of information, which are hallmarks of culture. Language enables people to engage in systematic logical reasoning and calculation, without which consciousness would lose much of its value. Language enables people to form mental representations of the past and the future as well as of other places, thereby freeing people's mind from what they can see around them at that minute. Indeed, language is a crucial requirement in the design of a cultural animal.”).

se raportează la un context diferit de realitate, la un univers al discursului. Textul devine astfel o reprezentare a realității, dar nu în sensul de *lucru ce se poate întâmpla*, ci în sensul de *lucru ce este verosimil a se întâmpla*. Realitatea nu este copiată și transpusă *ad litteram* în texte, ci este percepută prin simțuri, filtrată prin gândire și recreată, prin limbă, în contexte diferite ce sunt tributare subiectivității creatorului. Elementul de stabilitate, cel care ferește cultura de o revoltă definitivă față de vechile forme parentale, aparținând realității concrete, este limba. Deși supusă unui proces de manipulare, în sensul în care ea nu mai dezvăluie o realitate *așa cum este*, trăită, ci o realitate *așa cum este verosimil a fi*, creată, limba își păstrează rolul său fundamental, acela de a numi, iar acest lucru este evident prin analiza rostului pe care îl au numele și atributele în diferite contexte textuale, istorice, culturale.

*

Includerea anexelor în structura lucrării a fost determinată de nevoia de concizie: chiar dacă se află în relație directă cu conținutul tezei, cu utilitate în finalitatea argumentativă, informațiile cuprinse în această secțiune ar fi încărcat nejustificat cuprinsul lucrării, având un caracter mai degrabă neesențial în asigurarea coerenței demersului, dar conex tematicii alese. Fiecare anexă detaliază astfel idei, argumente, conținuturi, poziționări din cuprinsul lucrării, notele de subsol atenționând de fiecare dată, atunci când se impunea, asupra prezentării ce urmează a se realiza:

Anexa 1 – Abordări și tendințe în cercetarea lingvistică.

Anexa 2 – Școli lingvistice.

Anexa 3 – Metode în cercetarea lingvistică.

Anexa 4 – Etape în constituirea istorică a unei limbi.

Anexa 5 – Factori lingvistici și extralingvistici.

Anexa 6 – Raportarea individuală la realitate.

Anexa 7 – Continuitate culturală în mit și epopee.

Anexa 8 – O clasificare a atributelor.

Anexa 9 – Fantasticul în literatură.

Anexa 10 – Un *erou*, un *vrăjitor*, un *rege*.

Anexa 11 – Procesul transmiterii culturale.

*

În redactarea bibliografiei utilizate am respectat exclusiv principiul alfabetic, deși inițial fiecare capitol a generat o bibliografie proprie, în funcție de tema abordată. Constatarea faptului că această structură generează repetiții a determinat doar separarea articolelor proprii (în a căror prezentare am utilizat criteriul temporal), ce au fost invocate în cuprins prin prisma faptului că au abordat, secvențial, anumite domenii, opinii sau idei ce fac obiectul prezentului demers. De asemenea, pentru că unele din aceste articole au fost prezentate în cadrul unor conferințe de profil, fiind cuprinse în culegerile de rezumate rezultate, din nevoia de acuratețe, le-am precizat în această secțiune, rezultând astfel următoarea structură:

Bibliografie generală.

Lucrări proprii.

Conferințe.